

dijelila (kao u XVI. vijeku) na sandžakate (kao županije ili okružja), a ovi na kadiluke i nahije (kao kotari), kojima su upravljali kadije ili kapetani ili muselimi, obično članovi najmoćnijih porodica; čast ta je sve češće prelazila od oca na sina. Sandžakâ ili pašâ više nije bilo, a tako ni beglerbega,¹ već je zemlji stajao na čelu carski namjesnik obično zvan vezir, a stolovao je stalno od druge polovice XVII. vijeka u Travniku.² Na taj je način Bosna stekla u upravi neki iznimni položaj u carstvu, a taj su carski namjesnici morali ne samo poštivati nego i podupirati, ako su htjeli da u miru provedu svoje namjesnikovanje. Već u drugoj polovici XVIII. vijeka hoće svaki bosanski velikaš (ajan), da se u zemlji vlada po njegovoj volji, koju su vodili lični interesi, a ne političke ideje, pa tako se opet u bitnosti obnoviše one prilike, s kojima smo se sretali u XIV. i XV. vijeku, samo mjesto bana i kralja sjedio je sada u zemlji vezir, a mjesto hercegâ, vojvodâ i knezova okružuju ga kapetani, age i begovi. Dok je Carigrad trpio ove prilike, bješe u zemlji mir, no kad su sultani počeli da provode u državi razne reforme (naročito vojničke), ne bi li opet povratili carstvu izgubljenu moć i slavu, onda su protiv sebe podigli bosanske velikaše i njihove pomagače janjičare, kojih su se glavari nazivali baš e. Ove reforme uzeo je ozbiljno i dosljedno provoditi sultan Mahmud II. (1808—1839), a napose još odluči skršiti moć bosanskih velikaša, a Bosnu i Hercegovinu potpuno izjednačiti u administrativno-političkom obziru s ostalim zemljama carstva.

Borbe do Husein-kapetana Gradašćevića. S tom zadaćom posla sultan za vezira u Bosnu Ali Dželaluddin pašu, čovjeka gvozdenih ruku i veoma darovita. Čim stiže u Bosnu (u martu 1820.), počeo energički provoditi red i mir, priječeći žiteljima slobodan prolaz iz jednoga mjesta u drugo bez putnoga lista kadijina (teskere) i kažnjavajući svaku krađu i zulum, počinjen i na kršćaninu, najokrutnije. Kad je predobio za sebe neke odličnije bosanske rodove, onda uze njihovom potporom progoniti ostale; već 1821. dao je pogubiti mnogo kapetana i uglednih Sarajlija, dok je na juriš zauzeo otporni Mostar i Srebrenicu (nedaleko od Drine). Međutim 1822. umre, valjada otrovan, a onda se opet vratio u Bosnu dojakošnje stanje anarhije i nereda.

¹ Gl. gore str. 202—203.

² Prije bijaše sjedište beglerbegovo (od 1580.) u Banjaluci zbog neprekidnoga ratovanja na hrvatskoj granici. U Sarajevo dolazio bi vezir samo iznimno, više na prolazu u Travnik ili iz njega. Vremenom su Sarajlije to smatrali kao pravo svoje.